

В. І. Луцик

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

Образ Лондона у малій прозі Доріс Лессінг: нова парадигма міжособистісних стосунків

Луцик В. І. Образ Лондона у малій прозі Доріс Лессінг: нова парадигма міжособистісних стосунків. У статті проаналізовано присутні тенденції у творчості англійської письменниці Д. Лессінг у 80–90-х рр. ХХ століття. Ключовим образом коротких оповідань добірки «Лондон під спостереженням: оповідання і нариси» постає візія британської столиці. На цьому фоні робиться спроба запропонувати альтернативне бачення міжособистісних стосунків у рамках нового часу. Тематична лінія малої прози досліджуваного періоду концентрується передовсім на трансформації ролі сім'ї і посиленні участі держави у регуляції стосунків між громадянами.

Ключові слова: мала проза Д. Лессінг, добірка «Лондон під спостереженням: оповідання і нариси», міжлюдські стосунки, Лондон, сімейні стосунки.

Луцик В. И. Образ Лондона в малой прозе Дорис Лессинг: новая парадигма межличностных отношений. В статье проанализированы основные тенденции в творчестве английской писательницы Д. Лессинг в 80–90-х гг. ХХ века. Ключевым образом коротких рассказов цикла «Лондон под наблюдением: рассказы и очерки» стало видение британской столицы. На этом фоне делается попытка предложить альтернативное видение межличностных отношений в рамках нового времени. Тематическая линия малой прозы исследуемого периода концентрируется прежде всего на трансформации роли семьи и усилении участия государства в регуляции отношений между гражданами.

Ключевые слова: малая проза Д. Лессинг, собрание сочинений «Лондон под наблюдением: рассказы и очерки», человеческие отношения, Лондон, семейные отношения.

Lutsyk V. I. Image of London in Doris Lessing's Short fiction: a New Paradigm of Interpersonal Relations. The paper analyzes the main trends in D. Lessing's short stories published in the 80–90's. The key image, as seen in the short stories collection «London Observed: Stories and Sketches», was the vision of the British capital. Against this background, an attempt was made to offer an alternative vision of interpersonal relationships within the framework of the new time. The thematic line of short prose coming from the studied period focused primarily on the transformations that took place in the role of the family and participation of the state in the regulation of relations between citizens.

Keywords: D. Lessing's short fiction, «London Observed: Stories and Sketches», interpersonal relationships, London, familial relationships.

Постановка проблеми. Столиця Англії стала домівкою для Д. Лессінг з часу її повернення на батьківщину у 1949 році. Вулиці цього міста стали заднім фоном для більшості літературних праць письменниці. Останнє десятиліття ХХ ст. маркує у працях англійської письменниці етап ностальгії. Туга за рідним містом обрамляє події добірки малої прози «Лондон під спостереженням: оповідання і нариси» («London Observed: Stories and Sketches», 1993) [6]. Суспільна критика зримо проступає у вісімнадцяти оповіданнях даного циклу написаних між 1987 і 1992 роками. На жаль, дана проблематика творчості Д. Лессінг недостатньо досліджена в українському літературознавстві. Звідси — **актуальність** даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вирішення даної проблеми тією чи іншою мірою доклалися англомовні вчені: Розаріо Аріас [2], Джудіт Гардінер [4], Террі Іглтон [3], Роберта Рубенштайн [8], Сандра Сінгер [9] та інші.

Мета статті полягає у дослідженні поліаспектності міжлюдських стосунків у малій прозовій спадщині Д. Лессінг

Виклад основного матеріалу. В автобіографічній праці «Ідучи у затінку: другий том моєї автобіографії, 1949–1962» (Walking in the Shade: Volume Two of My Autobiography 1949–1962), 1997) [7] вона позитивно відгукується про своє нічне життя у рідному місті. Схожі нічні прогулянки жіночого персонажа добірки малої прози «Лондон під спостереженням: оповідання і нариси» стають осно-

вою тематичної лінії даного циклу. Іспанська дослідниця Розаріо Аріас стверджує у статті «Увесь світ — театр: Театральність, спектакль та глядач у візії Лондона Доріс Лессінг» («All the World's a Stage': Theatricality, Spectacle and the Flâneuse in Doris Lessing's Vision of London», 2005), що згадані спостереження за містом — «частина Лондона як великого театру» [2:3].

Слід наголосити, що бачення Лондона у творах Д. Лессінг зазнавало суттєвих змін упродовж життя авторки. Так, перші коментарі англійської письменниці щодо міста були позбавлені оптимістичного наповнення.

Текст мовою оригіналу:

It was unpainted, buildings were stained and cracked and dull and grey; it was war-damaged, some areas all ruins, under them holes full of dirty water, once cellars, and it was subject to sudden dark fogs — that was before the Clean Air Act... No cafés. No good restaurants. Clothes were still 'austerity' from the war, dismal and ugly. Everyone was indoors by ten, and the streets were empty [7:5].

Текст мовою мети:

Непофарбоване, з потрісканими і заплямованими будівлями, все сіре і бліде — місто все ще не відновилося після війни. Деякі його частини перебували у цілковитих руїнах. Численні підвали залило брудною водою. Місто часто накривали тумани — у часи перед «Законом про чисте повітря». Бракувало кафе і ресторанів. І одяг все ще нагадував своєю «стриманістю» про війну: увесь такий непримітний і потворний. Вже о 10 год. вечора на вулиці панувала пустка, а всі мешканці відпочивали вдома (переклад — В. Л.).

Побачене різоче відрізнялося від ілюзій про Лондон, які Д. Лессінг плекала в Африці. Її бажання зустріти оновлене життя зазнало невдачі. Ключова публіцистична праця раннього періоду «У пошуках англійськості: документалістика» («In Pursuit of the English: A Documentary», 1960) подає гірке розчарування побаченим.

Текст мовою оригіналу:

The white cliffs of Dover depressed me. They were too small. The Isle of Dogs discouraged me. The Thames looked ugly. I had better confess at once that for the whole of the first year, London seemed to me a city of such appalling ugliness that I wanted only to leave it [5:28].

Текст мовою мети:

Білі скелі Дувру гнітили мене через свій малий розмір. Собачий острів викли-

кав сум. Темза здавалася потворною. Одрозу ж вам зізнаюся: у перший рік мого перебування Лондон видавався настільки потворним, що у мене увесь час виникало бажання поїхати геть (переклад — В. Л.).

Твір не містить назв вулиць: відсутня чітка ідентифікація районів міста. У такий спосіб Д. Лессінг відтворює власне спантеличення і дезорієнтацію після приїзду у Лондон. Англійська столиця набирає обрисів невідомого лабіринту:

To my right and left stretched that street which seemed exactly like all the main streets in London, the same names recurring at regular intervals, the same patterns of brick and plaster / Праворуч і ліворуч простягалася вулиця, яка була повністю ідентичною до більшості вулиць у Лондоні: та ж табличка з назвою вулиці, яка увесь час дублювалася, ті ж архітектурні вирішення засновані на цеглі і штукатурці (переклад — В. Л.) [5:41].

Позитивна оцінка навколишнього світу в праці «У пошуках англійськості» присутня лише у старій центральній частині Лондона. Вона навіяна численними мистецькими спорудами та будівлями. Особливе місце у даному архітектурному ансамблі займає театр. Сприйняття світу як великої сцени зримо проступає вже у ранніх зразках малої прози Д. Лессінг. Так, коротке оповідання «Звичка любити» («The Habit of Loving», 1957) описує життя відомого театрального продюсера Джорджа. Його роман з молодою жінкою та її просування у театральних колах стає ключовим епізодом твору. Сама авторка підтверджує свою відданість театру і наводить приклади знайомств з багатьма відомими лондонськими драматургами та акторами 1960-х років. Д. Лессінг називає цей період «золотою добою театру» [7:203].

Реалістичні моделі сприйняття Лондона і його мешканців постають центральним елементом художньої побудови дійсності у згаданому циклі коротких оповідань. Д. Лессінг змальовує зіндивідуалізоване буття головних героїв у типовому міському оточенні. Визначна англійська дослідниця Джудіт Гардінер зазначила у статті «Післяслово: спроба зрозуміти Лессінг» («Afterword: Encompassing Lessing», 2011), що головними темами аналізованої добірки постають «сім'я, гендерні ролі та зв'язок між поколіннями» [4:162]. Особливу увагу при цьому приділено впливам політичних вподобань на життя персонажів твору.

Типова для англійської письменниці наративна стратегія використання оповіді від третьої особи зримо проступає у добірці «Лондон під спостереженням». Таке позиціонування оповіді робить додатковий наголос на статусі Д. Лессінг як іранської та родезійської емігрантки. Саме таку конструкцію взаємозв'язків між автором і продуктом художньої творчості пропонує англійський літературознавець Террі Іглтон у фундаментальній праці «Екзиль та еміграція: сучасні літературні студії» («Exile and Emigres: Studies in Modern Literature», 1970) [3]. Окреслена конфігурація, на думку Т. Іглтона, чітко окреслена передовсім у британській літературі ХХ століття. У цьому контексті, прикладом такого ставлення постає оцінка головного героя короткого оповідання «На захист підземки» («In Defense of the Underground») свого ставлення до новоприбулих.

Текст мовою оригіналу:

I know an old woman who says, «People like you...» She means aliens, foreigners, though I have lived here forty years ... «have no idea what London was like.... In those days we were proud to live in London. Now it's just horrid, full of horrid people [6:82].

Текст мовою мети:

Я знаю літню жінку, яка каже: «Люди, такі як ти...». Вона має на увазі чужинців, іноземців, хоча я живу тут вже більше сорока років. «Такі люди не мають зеленого поняття, яким був Лондон... У ті дні ми пишалися тим, що мешкаємо у Лондоні. А зараз місто жахливе, сповнене жахливими людьми» (переклад — В. Л.).

Колоніальна спадщина Д. Лессінг надає їй об'ємну перспективу для споглядання лондонського життя. Персонажі під спостереженням, а саме: молодь у метро та пакистанська молода мама в оповіданні «Матір дитини під знаком запитання» («The Mother of the Child in Question») усвідомлюють негативне ставлення оточуючих і намагаються йому протистояти. Вони випадають за рамки моделей традиційної «британськості» і консолідуються в образі «інших». Специфіку сприйняття образу чужинця у романній прозі Д. Лессінг розглядає українська дослідниця М. Горлач у статті «Концепт «Інший» у романній діалогії Доріс Лессінг «П'ята дитина» та «Бен серед людей» (2011) [1].

Аналіз коротких оповідань добірки «Лондон під спостереженням» передбачає розкриття механізму спостереження як методу сприйняття дійсності. Канадська дослідниця Сандра Сінгер у статті «Згадуючи роки прав-

ління Тетчер: відзеркалення сімейних стосунків у добірці «Лондон під спостереженням» («Looking Back to the Days of Thatcher: Mirroring Familial Relationships in London Observed») порівнює творчий метод Д. Лессінг з «одностороннім дзеркалом, яке типово для державних закладів» [9:15]. При цьому, умовному реципієнту надано привілейоване право стежити за вчинками та діями головних героїв коротких оповідань добірки. Слід наголосити, що фокалізація елементів отриманих під час спостережень відбувається через механізм застосування оповіді від першої особи. У цьому випадку оповідач виокремлює важливі моменти творів для кращого сприйняття інформації. Короткі оповідання «Шторми» і «На захист підземки» подають окреслену модель сприйняття навколишнього світу. Таке спостереження містить додаткові елементи мета-наративу про тогочасні побойовання громадськості з приводу застосування практик мультикультуралізму. Аналіз сімейних стосунків, які охоплює мала проза англійської письменниці, відбиває зміни у статусі сім'ї під час соціальних зрушень доби тетчеризму. Зміни окресленого періоду охоплюють післявоєнну іміграцію, робітничі страйки 1980-х та міське безробіття.

Нестабільність структури британської сім'ї має своїм результатом неефективність у справі подолання викликів нового часу. При цьому, сімейні стосунки постають відірваними від ролі державних та приватних організацій та інституцій. Питання відповідальності стає ключовим в окресленому розрізі. Така динаміка суспільної взаємодії зримо проступає у короткому оповіданні «Деббі та Джулі» («Debbie and Julie»).

Текст мовою мети:

She had been innocent and silly, and what that all boiled down to was that she hadn't known the price of anything. She hadn't known what had to be paid. This was what she had learned from Debbie, even though Debbie had never allowed to pay for anything, ever [6:8].

Текст мовою оригіналу:

Вона була ще зовсім наївною і зеленою. Все це виливалося у відсутність знань про ціну речей у житті. Вона і гадки не мала, що за все доведеться заплатити. Дане знання було отримане від Деббі, хоча та ніколи не дозволяла платити, ніколи (переклад — В. Л.).

Аналізоване коротке оповідання описує дружбу між повією Деббі та вагітною втікачкою Джулі. Центральною темою твору постає

вагітність неповнолітньої Джулі, яку вона приховує від батьків і друзів. При цьому специфіка побудови твору також слугує меті приховати від умовного реципієнта хід подій. Організація структури робить знання про персонажів розмитими. Натяки на вагітність головної героїні ретроспективно подаються через історію життя Джулі: «Щось погане, про що Деббі ніколи не хотіла розмовляти (переклад В. Л.) / Something bad that Debbie had never talked about» [6:20]. При цьому, повторне проходження криз ситуацію з молодості сприймається як можливість виправити власні помилки. Тому, Джулі пропонує своїй старшій подружці всю повноту інформації щодо вагітності як плату за проживання і турботу.

Вагітність Джулі віддзеркалює одну з ключових демографічних тенденцій 80-х рр. ХХ ст. Рівень підліткової вагітності у Великій Британії зріс до найвищого у Європі. Причина такого стану речей полягала у тогочасній важкій економічній ситуації. Суспільний осуд і несприйняття матерів-одиначок змушує неповнолітню героїню позбавитися власної дитини. Вона залишає новонароджену доньку у телефонній будці. За вже згаданою аналогією з одностороннім дзеркалом, Джулі спостерігає з вікна ресторану за будкою, доки перехожий не знаходить немовля. Цей момент промаркований усвідомленням незалежності від Деббі: «Вона навіть не поглянула б у чарівні оченятка моєї дитини. Вона б ніколи її не полюбила (переклад — В. Л.) / She wasn't going to look back into the newborn's captivating gaze, she wasn't going to love it» [6:9]. Подружка Джулі виправдовує негативні очікування. Вона їде закордон зі своїм «коханцем, який відрізнявся від інших» [6:9]. Після цього неповнолітня втікачка повертається до батьківського дому, «сповнена впевненості і таємниці» [6:12].

Слід зазначити, що у творі чітко проявляються дихотомічні пари: батьківський дім і помешкання Джулі, дві жінки у назві, немовля і м'яка іграшка панда. У такому бінарному порівнянні справжні речі постають ілюзією. Неefективні сімейні стосунки спричиняють руйнування крихкої структури реальності.

У 1989 році Британський уряд прийняв «Закон про неповнолітніх», який передбачав надання допомоги неповнолітнім матерям. Також передбачалося створення притулків для даної категорії населення. Події короткого оповідання «Джулі та Деббі» вказують на відмову головної героїні від підтримки держави після втечі з дому. Такий вчинок наго-

лошує на посиленні конфлікту між індивідом та суспільством у малій прозі Д. Лессінг.

Коротке оповідання «Матір дитини під знаком запитання» продовжує двоїсту тематичну лінію конфліктності у розрізі материнського піклування та британської системи початкової освіти. Твір наголошує на ролі сім'ї як ключової ланки людського життя. Головний герой твору Стівен Бенлі проводить співбесіду з пакистанкою місіс Хан щодо долі її неповносправної дочки Ширін. Владу названого соціального працівника Д. Лессінг влучно вміщує у «товсту папку під пахою» [6:36]. Письменниця реалістично зображує злиденні умови проживання сім'ї Хан: «розкиданий всюди цементний розчин» («cement everywhere he looked»), «алюмінієві бляшанки від безалкогольних напоїв» («soft drink cans and bits of damp paper»), «сходи, від яких несло запахом сечі» («urine-smelling stairs») [6:36]. С. Бенлі хоче перевести Ширін в інтернат для неповносправних. Однак, він отримує відсіч місіс Хан та зазнає невдачі у спробах виконати свій трудовий обов'язок. Жертвна відданість матері своїм дітям зворушує заскорузлого чиновника. Людські почуття вступають у конфлікт з бюрократичними вимогами.

Текст мовою оригіналу:

That woman, that mother, would not admit her little girl was simple. She just wouldn't agree to it! Why, it was a wonderful thing, a miracle! [6:42].

Текст мовою мети:

Ця жінка, ця матір ніколи не визнає відсталість своєї доньки. Нізащо у світі не визнає! Незбагнення річ, справжнє чудо! (переклад — В. Л.).

Важливість сімейної структури превалює над втручання держави. Однак, слід зазначити, що ефективність виховної моделі в описаній сім'ї перебуває на низькому рівні. Даний факт підкреслює постійна відсутність батька дитини на співбесідах з соціальним працівником. Трансформація традиційної ролі сім'ї та збільшення втручання держави у внутрішньосімейні стосунки постають конфліктними чинниками розвитку англійського суспільства у 80–90-х роках ХХ століття.

Висновки. Слід зазначити, що на думку американської дослідниці Роберти Рубенштайн, інституція сучасної сім'ї «не в змозі подолати існуючі виклики, які постають перед героями творів Д. Лессінг» [8:67]. Вони намагаються відірватися від патріархальної системи закритого подружнього життя у по-

шуках адекватних стосунків. У збірці «Лондон під спостереженням», на відміну від малої прози 50-70 років, увага англійської письменниці прикута до соціального вияву сімейної напруги, а саме: питань класу, генде-

ру, сексуальності та етнічної приналежності. Результат такої зміни у підходах — зміщення традиційних людських стосунків у більш широкий соціальний контекст.

Література

1. Горлач М. Концепт «Інший» у романній діалогії Доріс Лессінг «П'ята дитина» та «Бен серед людей» / Мар'яна Горлач // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство : 80-річчю з дня народж. письменника Бориса Харчука присвяч. / редкол.: М. Ткачук, Р. Гром'як, О. Куца [та ін.]. — Тернопіль, 2011. — Вип. 33. — С. 239—249.
2. Arias R. All the World's a Stage: Theatricality, Spectacle and the Flaneuse in Doris Lessing's Vision of London / Rosario Arias // Journal of Gender Studies. — 2005. — Nr. 14. — P. 3—11.
3. Eagleton T. Exiles and Émigrés: Studies in Modern Literature / Terry Eagleton. — London : Chatto and Windus, 1970. — 227 p.
4. Gardiner J. K. Afterword: Encompassing Lessing / Judith Kegan Gardiner // Doris Lessing: Border Crossings; [ed. by Alice Ridout]. — London : Continuum, 2011. — P. 160—66.
5. Lessing D. In Pursuit of the English: A Documentary / Doris Lessing. — London : Ballantine Books, 1960. — 253 p.
6. Lessing D. London Observed: Stories and Sketches / Doris Lessing. — London : Flamingo. — 224 p.
7. Lessing D. Walking in the Shade: Volume Two of My Autobiography 1949–1962« / Doris Lessing. — London : Harpercollins, 1997. — 400 p.
8. Rubenstein R. Doris Lessing's Fantastic Children / Doris Lessing // Doris Lessing: Border Crossings; [ed. by Alice Ridout]. — London : Continuum, 2011. — P. 61–74.
9. Singer S. Looking Back to the Days of Thatcher: Mirroring Familial Relationships in London Observed / Sandra Singer // Doris Lessing Studies. — 2012. — Nr. 2. — P. 15—20.